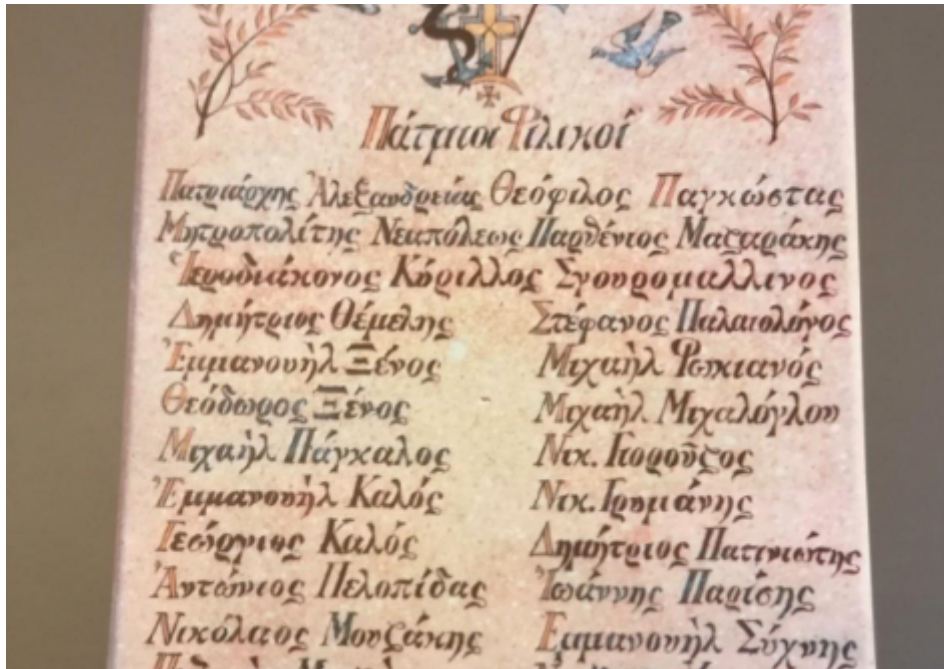

Η συμβολή των Πατμίων Φιλικών στον απελευθερωτικό αγώνα του 1821

/ Γνώμες

Αρχιμ. Πλάτωνος Κρικρή

Ἡ Πάτμος, τό εὐλογημένο ἀπό τό Θεό νησί τοῦ Δωδεκανησιακοῦ συμπλέγματος, τό νησί τῶν δραματισμῶν καί τῶν Θείων Ἀποκαλύψεων, ὅπως ἐμφαίνεται ἀπό διάφορα ἔγγραφα, εἶχε ἐνεργό συμμετοχή στόν μεγάλο ὑπέρ τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας μας ἀγώνα. Ἀπό ὅλα τά νησιά τοῦ Αἰγαίου, ἡ Πάτμος, δεύτερη μετά τίς Σπέτσες, ἀνεπέτασε, στίς 12 Ἀπριλίου 1821, τήν σημαία τῆς ἐλευθερίας, στήν πλατεία τῆς Ἁγίας Θεοκτίστης τῆς Λεσβίας, μέ πάνδημο τελετή, τῆς ὁποίας προέστη ὁ ἐν Πάτμῳ παρεπιδημῶν Πάτμιος Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Θεόφιλος Παγκώστας, ὁ ὁποῖος γεννήθηκε στήν Πάτμο τό 1764 ἐκ τῆς μεγάλης οἰκογένειας τῶν Παγκώστηδων, πού ἔδωσε στήν Ἐκκλησία μεγάλους ἐκκλησιαστικούς ἄνδρας καί στό Γένος ἐθνικούς εὐεργέτας.

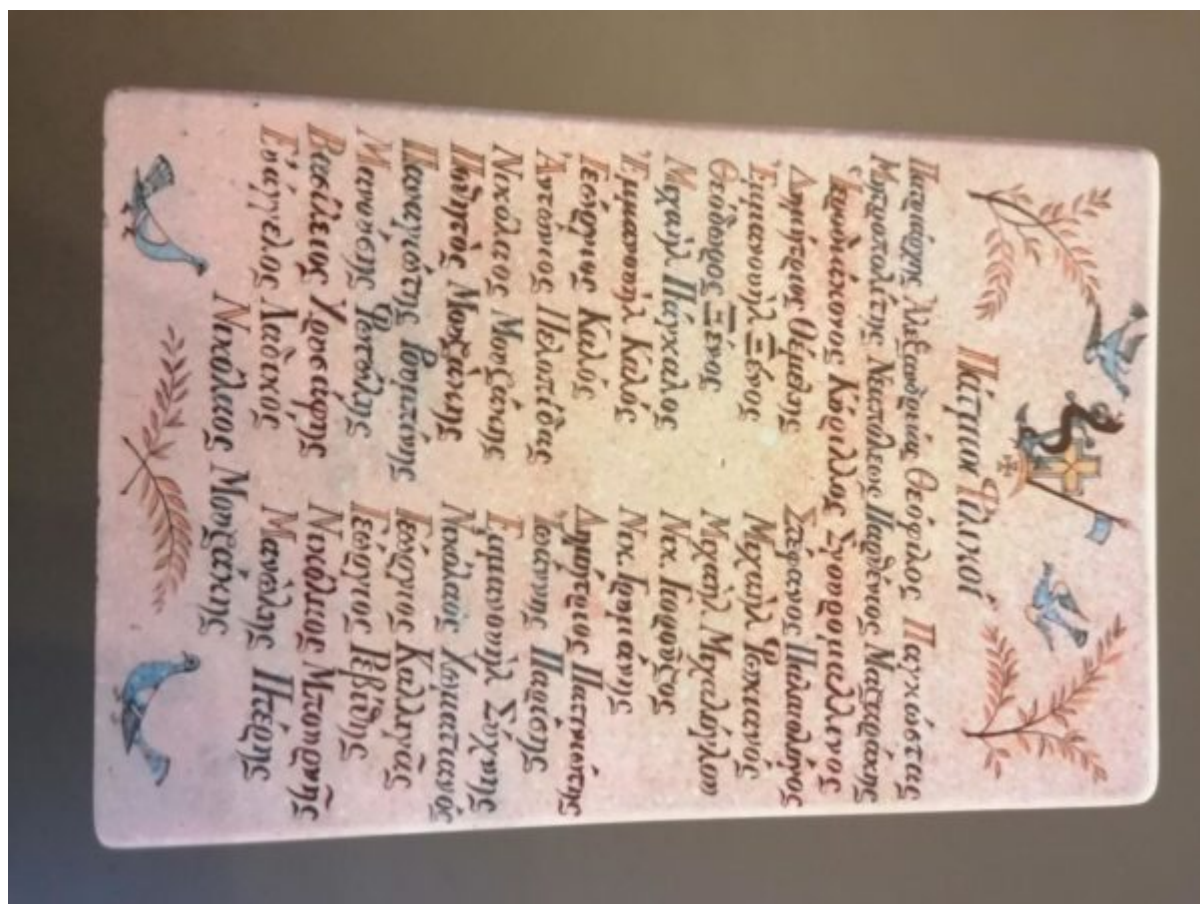
Ἀπόφοιτος τῆς Πατριάδος καί τῆς ἐν Ἀνδριανουπόλει Σχολῆς μετά τήν ἐκλογή τοῦ

θείου του Παρθένιου ως Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας (1789), τόν ἀκολούθησε στήν Αἴγυπτο, τόν χειροτόνησε Διάκονο καί Πρεσβύτερο καί ἀργότερα τό 1797 τόν ἐξέλεξε Μητροπολίτη Λιβύης καί τόν διόρισε Πατριαρχικό Ἐπίτροπο Ἀλεξανδρείας. Τό 1805 ὅταν ἐκοιμήθη ὁ θεῖος του τόν διεδέχθη στό θρόνο τῆς Ἀλεξανδρείας καί ἐργάσθηκε ἀόκνως διά τά συμφέροντα τοῦ Πατριαρχείου, ἰδρύσας κοινοτικά σχολεῖα καί ἐλληνικό νοσοκομεῖο στήν Ἀλεξάνδρεια.

Εύρισκόμενος στήν γενέτειρά του για λόγους υγείας κατά τήν περίοδο τῆς

έκρηξης τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, παίρνει τήν ἀπόφαση νά μείνει στήν Ἑλλάδα καί νά ἀγωνισθεῖ γιά τήν ἀπελευθερωσή της. Στά **μυστικά τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας θά τόν μύση τόν Μάιο τοῦ 1820** ὁ ἀπεσταλμένος ἀπό τόν ἡγεμόνα τῆς Μολδαβίας Μιχαήλ Σοῦτσο ἀπόστολος τῆς φιλικῆς ἑταιρείας Ἀντώνιος Πελοπίδας, τόν ὁποῖο ἐφοδιάζει μέ συστατικές ἐπιστολές γιά τήν Αἴγυπτο. Ὅταν ὁ Θεόφιλος ἀνήγγειλε τήν ἔγγραφή του στούς ἐν Ὁδησσῷ διοικούντας τά τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, αὗτοι μέ συγκινητικώτατη ἐπιστολή, ὑπογεγραμμένη ἀπό τόν Ἀλέξανδρο Ὑψηλάντη, ἀπάντησαν, στίς 3 Φεβρουάριου 1821, γράφοντας μεταξύ ἄλλων τά ἐξῆς: «Εἴης ὑγιαίνων κατ' ἄμφω καί προχωρῶν ὅλαις πήχεσιν ἐπὶ τά κρεῖττω καί τέλεια! Ἐλάβομεν ἄσμενοι τῆς θεσπεσίας σου Μακαριότητος ἐπιστολή ἀπό ε' μαρτίου ἄωκ ἔτος γεγραμμένην καί ἐχάρημεν, ὅσον οὐδέποτε, ἐπειδὴ ἔγνωμεν πραγματικῶς καί ἐπληροφορήθημεν ἀναμφιβόλως, ὅτι ζῶσιν ἔτι χάριν τῆς Ἑλλάδος Βασιλεῖοι καί Χρυσόστομοι διακρατοῦντες τοὺς πνευματικούς της ὁῖακας καί κυβερνῶντες εὐεπιβολώτατα εἰς ὄρμον σωτήριον. Ζήθι οὖν, θεσπέσιε ἄνερ, τοιοῦτος ὢν καί φρονῶν, ὅσα ἡ Θεία βουλή προώρισεν ἀπό χρόνων αἰωνίων δι' ἀποκαλύψεων καί προρρήσεων».

Στή συνέχεια ἀνακοινώνουν στόν Πατριάρχη ὅτι ἱδρυσαν Ἐφορεῖες ἀπανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος καί συνεχίζουν: «Ἐπὶ πάντων δέ τῶν Ἐφόρων γενικώτερον καί καθολικώτατον ἐψηφίσαμεν κατ' ἐκλογὴν τόν σεβαστόν ἡμῖν ἄνδρα Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην, ὡς ἐμπειρότατον καί ἀξιώτατον, εἰς τοῦ ὁποῖου τάς ὁδηγίας

προτρέπομεν ἀδελφικῶς καί τήν σήν ἀξιοπρεπῇ καί θείαν Μακαριότητα, καθώς καί τήν λοιπήν ἀδελφότητα, νά παρέχη τό προσῆκον σέβας καί εὐπείθειαν, διευθυνόμενος ἐν δέοντι διά γραμμάτων πρὸς τήν αὐτοῦ Ἐκλαμπρότητα. Τοῦτο δέ τό περί τῆς Ἐφορείας τῆς Ἐκλαμπρότητός του ἔστω ἀπόρρητον τοῖς λοιποῖς, ὡς ἀσύμφορον. Ἦνικα δέ ἡ σάλπιγξ τῆς φωνῆς ἡμῶν ἐνήχησεν τότε δηλοποιεῖς καί αὗτοις, ὑποδεικνύων τό παρόν ἡμέτερον καί καταπείθων εἰς ὑπακοήν τῶν ὁδηγῶν, χρώμενος ταῖς πατρικαῖς εὐχαῖς καί εὐλογίαις πρὸς οἰκοδομήν τοῦ ἀγαθοῦ. Δέν λανθάνει τό βαρὺ τῆς φρονήσεώς σου, φίλε Θεοῦ καί ὁδηγέ ἀνθρώπων πανσέβαστε, ὅτι οὐδέν κατορθοῦται ἄνευ χρηματικῆς ἰσχύος μετὰ Θεόν. Ὅθεν εἰς τοῦτο τό χρεωστικόν στάδιον, ὡς ἠνεώγμενον ὑπὲρ δόξης τῆς πατρίδος, ὑπὲρ ἀναλάμπεως τῆς Ὁρθοδοξίας, ἀνάγκη πάσα νά συνδράμῃς, καθώς οἱ ἀπανταχοῦ ὁμογενεῖς, καί νά δείξης παράδειγμα γενναιότητος τοῖς κατοικοῦσιν ἐν Πάτμῳ καί Αἰγύπτῳ ἀδελφοῖς, ἵνα βοηθήσωσιν ἅπαντες καί ὑπὲρ δύναμιν...».

Καί καταλήγουν γράφοντας **«Ἐμβασον τά χρήματα πρὸς τοὺς ἐν Σμύρνῃ Ἐφόρους ... καί ἔρρωσο μετ' εὐδαιμονίας, τό κλέος τῶν Πατριαρχῶν, ἡ δόξα τοῦ Γένους καί τῆς Ἑλλάδος τό στήριγμα».**

Ἀπὸ τήν ἐπιστολή αὐτή γίνεται ἀντιληπτό, ὅτι ὁ Θεόφιλος πρέπει νά εἶχε διορισθεῖ ἀρχηγός τῆς Ἐφορείας πού ἰδρύθηκε τότε στήν Πάτμο, ὅτι ἡ συνεργασία του θά ἦταν ὠφελιμωτάτη γιά τόν ἀπελευθερωτικό ἀγώνα, καί ὅτι ὁ ἐθνικός του ζῆλος μεγάλως συγκίνησε τοὺς Φιλικούς, στοὺς ὁποίους ἐνέπνευσε βαθύτατο σεβασμὸ καί μεγάλη ἐμπιστοσύνη. Ἐπίσης ἀνέμεναν καί τήν οἰκονομική πρὸς τό ἔργον ἐνίσχυση. Ἀπὸ τήν ἡμέρα δέ τῆς μυσήσεώς του ἄρχισε τήν δράση του ὁ Θεόφιλος ὡς Φιλικός, καί ὅπως γράφει ὁ Π. Κρητικός, «κατέστη βοηθούντων τοῦ σχήματος, τοῦ ἀξιώματος, τῆς φήμης καί τοῦ χαρακτηῖρος του, ἐνθουσιώδης καί διαπρύσιος κῆρυξ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας».

Μετά τήν κήρυξη τῆς Ἐπαναστάσεως, τήν 12ῃ Ἀπριλίου 1821, Τρίτῃ τῆς Διακαινησίμου, δύο ἡμέρες μετὰ τόν ἀπαγχονισμό τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου καί ἐθνομάρτυρος Γρηγορίου Ε', ὁ Πάτμιος Φιλικός Δημήτριος Θέμελης, ἀνεπέτασε τήν σημαία τῆς ἀνεξαρτησίας στήν πλατεία τῆς Ἀγίας Θεοκτίστης τῆς Λεσβίας «λιτανευόντων τοῦ ἱεροῦ κλήρου καί τοῦ λαοῦ μετὰ τῶν θείων ἐκτυπωμάτων».

Στήν τελετή αὕτη προεξῆρχε ὁ Πατριάρχης Θεόφιλος, ὁ ὁποῖος ἀφοῦ εὐλόγησε **τήν σημαία τῆς ἐλευθερίας,** ἐξεφώνησε προτρεπτικό λόγο πρὸς τόν ἐνθουσιώδη Πατμιακὸν λαόν, πού ὀρκίστηκε ὅτι πιστῶς θά ὑπακούει τὰ Πατριαρχικά του κελεύσματα. Δυστυχῶς, ὁ λόγος αὐτός δέν διεσώθη· στό ἀρχεῖο ὅμως τῆς Μονῆς Πάτμου, σώθηκε ἄλλος λόγος του, τόν ὁποῖον ἐξεφώνησε τήν 1ῃ Μαΐου τοῦ ἰδίου ἔτους στὸν ἴδιο τόπο, μέ σκοπὸ νά ἐξυψώσει τό πατριωτικὸ φρόνημα καί νά προτρέψει τοὺς ἀκροατές του σέ ἀγάπη καί ὁμόνοια γιά τό καλὸ τοῦ ἱεροῦ

ἄγωνος. Στόν λόγο του αὐτό, ἐκφράζοντας τή χαρά του γιά τήν ἀπόκτηση τῆς ἐλευθερίας, ἐτόνιζε: «Μακάριαι αὗται αἱ ἡμέραι καί τρισμακάριαι, καί παντελῆς ἐρήμωσις τῶν βαρβάρων, εὐθύς ὅπου ἠκούσθη σχεδόν καί ἀπό μακράν ἡ φήμη τῆς ἀναστάσεως τοῦ θαυμάσιου Ἑλληνικοῦ στρατοπέδου, καί τῶν πολεμικῶν αὐτοῦ πλοίων ἡ ἐξέλευσις, διεχύθη εἰς ἅπαν τό γένος μία διαπεραστική χαρά καί κοινῶς συνεστήσατο ἑορτήν χαρμόσυνον. Ὅθεν καί μέ ὅλας μας τάς εὐλογοφανεῖς αἰτίας ἠμποροῦμεν νά ὀνομάζωμεν τήν ἐλευθερίαν τοῦ γένους μίαν λαμπροτάτην ἐποχὴν τῶν ἡμερῶν μας, ἡ ὁποία καί ἀναμφιβόλως πρέπει νά γραφή εἰς τά ἀξιολογώτερα τῶν βιβλίων τοῦ κόσμου εἰς ἐνθύμησιν αἰώνιον καί ἀνεξάλειπτον, καθὼς διαβάζομεν διὰ ἐκείνους τούς προγόνους μας τούς θαυμαστούς Ἡρώας, τούς Λεωνίδας λέγω, τούς Μιλτιάδας, τούς Θεμιστοκλέας, τούς Ἐπαμεινώνδας, καί τούς λοιπούς».

Στή συνέχεια προτρέπει τούς ὁμογενεῖς **νά πράξουν, ὅταν χρειασθεῖ ,τό χρέος τους πρὸς τήν πατρίδα**, ἐπισημαίνοντας χαρακτηριστικά ὅτι ἡ ἐπιτυχία τοῦ ἀγῶνος ἔγκειται στήν ὁμόνοια, ἡ δέ διχόνοια εἶναι καταστροφική. «Διὰ τοῦτο, ὅλοι οἱ ἐδῶ εὐρισκόμενοι ὁμογενεῖς μας καί τούτων ἀπόγονοι ἔχετε χρέος ἀπαραίτητον εἰς τό νά ἀποδείξετε τήν ἐκπηδῶσαν ὑμῶν εὐφροσύνην, μέ τήν συνδεσμικήν ἔνωσιν τῶν καρδιῶν σας, συντρέχοντες, βοηθοῦντες μέ τά καράβια, μέ τάς χεῖρας, μέ τάς καρδίας, καί μ' αὐτήν τήν ζωὴν σας, ἂν ἡ χρεία τό καλέσῃ διὰ τήν κοινήν ἐλευθερίαν τοῦ γένους μας καί ἐν συντόμῳ εἶναι ἀναγκαιότατον εἰς ἡμᾶς ἂν θέλωμεν νά ζῶμεν αἰωνίως ἐλεύθεροι, ἂν θέλωμεν νά λάμπουν αἱ λαμπρότατες ἀκτῖνες τῆς ἀλήθειας τῶν νόμων, τῆς φιланθρωπίας, καί τῆς δικαιοτάτης κρίσεως, εἶναι λέγω ἀναγκαιότατον ἡ εὐταξία καί καλή ἁρμονία ἡ μετ' ἀλλήλων ὁμόνοια, ἀγάπη, καί σύμπνοια μέ τήν εἰρήνην, μέ τήν ἀγάπην κάθε ἐπιχείρημα κατορθώνεται, τά μικρά γίνονται μεγάλα, καί τά μεγάλα στερεώνονται, αὐξάνει ἡ εὐτυχία τῶν ὀσπητίων, τῶν πόλεων καί τῶν βασιλειῶν διὰ τοῦτο λέγει καί ὁ Θεολόγος Γρηγόριος “ἄριστον ἡ ὁμόνοια καί τό συμφωνεῖν ἀλλήλοις” ἐξεναντίας δέ τί φαρμάκι πικρότερον, τί ἐπίγειος κόλασις, ἡ διχόνοια καί ἀσυμφωνία; αὕτη εἶναι ὀργή θεϊκή, ὀργή χειρότερη ἀπὸ ἀστραπὴν καί σεισμόν “ὅπου γάρ ζῆλος καί ἐρίθεια, ἐκεῖ ἀκαταστασία καί πᾶν φαῦλον ἔργον”, λέγει ὁ Ἀπόστολος Ἰάκωβος.

Προτρέποντάς τους δέ νά πολεμήσουν ἐνωμένοι ὅλοι μαζί ὑπὲρ πίστεως καί πατρίδος, καταλήγει:

«Ἀσπασάμενοι λοιπόν ὁ εἰς τόν ἄλλον, μέ τά δάκρυα τῆς εἰρήνης, τῆς ὁμόνοιας καί τῆς ἀγάπης, καί ἐπικαλεσάμενοι τήν ἐξ ὕψους βοήθειαν, μή χάσετε τόν ἁρμόδιον τοῦτον καιρόν, ἀλλ' ὅλοι ὁμοῦ ἠνωμένοι οἱ νέοι μέ τά ὅπλα, οἱ γέροντες μέ τάς εὐχάς καί παραινέσεις, οἱ ἱερεῖς μέ τάς εὐλογίας καί τάς πρὸς Θεόν δεήσεις, πολεμήσατε γενναίως καί ἀξίας τοῦ Ἑλληνικοῦ ὀνόματος περὶ πίστεως καί πατρίδος, περὶ γυναικῶν καί τέκνων τόν τρισβάρβαρον καί

ἄσπλαγχνον τύραννον τῆς Ἑλλάδος, ὅστις ὡς ἄλλος βρεφοκτόνος Ἡρώδης ἐμελέτησε τόν θάνατον παντός τοῦ γένους ἡμῶν. Ἐνδυθῆτε λοιπόν τήν πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ καί τόν θυρεόν τῆς πίστεως καί τήν μάχαιραν τοῦ πνεύματος, καί πολεμήσατε μέ ἐκείνην τήν Ἑλληνικήν εὐψυχίαν ὑπέρ τῆς ἱερᾶς ἡμῶν θρησκείας καί τῆς πατρίδος μεθ ἡμῶν γάρ ὁ Θεός, γινῶτε ἔθνη καί ἡττᾶσθε ὅτι μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός».

Λόγοι πατριωτικοί, λόγοι ἐνθαρρυντικοί, ἀλλά καί νουθετήριοι. Ἡ διχόνοια μεταξύ τῶν Ἑλλήνων φαίνεται καθαρά ὅτι φοβίζει τόν Θεόφιλο καί γι' αὐτό ἐπιμένει γιά ὁμόνοια.

Ἐνα ἔτος μετά τήν ἐκφώνηση τοῦ λόγου αὐτοῦ, ὁ Θεόφιλος ἰδιοχείρως καί ἐνυπογράφως σημειώνει, τήν 14η Μαΐου 1822, σέ Μηναιῖον τοῦ μηνός Μαΐου, πού σῶζεται στό Σκευοφυλάκιον τῆς Μονῆς καί ἀντίγραφο αὐτοῦ ὑπάρχει στό Βραβεῖον, ὅπου καταγράφονται οἱ κεκοιμημένοι ἀδελφοί, ἕνα θαῦμα πού ἔγινε κατά τήν τελούμενη κατ' ἔτος στήν Πάτμο, τήν Τρίτη τῆς Διακαινησίμου λιτανείας τῶν ἱερῶν εἰκόνων. Ἡ σημείωση αὕτη ἔχει ὡς ἐξῆς:

«Μυστήρια Βασιλέως κρύπτειν καλόν τά δέ Θεοῦ ἐπικίνδυνα. Διά τοῦτο καί γλώττη καί χειρί ὁμολογοῦμεν τοῖς μεθ' ἡμᾶς, καί φανεροῦ μέν, ὅτι μετά τήν ἀπόλυσιν τοῦ ὀρθρου τῆς Κυριακῆς, λιτανείας γενομένης κοινῆς παρά τέ τῶν ἱερέων καί λαϊκῶν τῆς νήσου ταύτης Πάτμου καί τῶν ἱερῶν ἐκτυπωμάτων του τέ Ἀποστόλου καί Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου καί τοῦ Ὁσίου Πατρός ἡμῶν Χριστοδούλου τοῦ θαυματουργοῦ ἀνά χείρας ἐχομένων καί κύκλα λιτανευομένων, ὑπέρ τοῦ ἴλεων γενέσθαι τόν ἀγαθόν καί φιλόανθρωπον Θεόν ἐπὶ ταῖς κατεχούσαις ἡμᾶς δειναῖς περιστάσεσιν. Ὡ τοῦ θαύματος! **Μετά τήν ἀπόλυσιν τῆς ἱερᾶς λιτανείας εὐρέθησαν τά θεῖα ταῦτα ἐκτυπώματα ἰδρωτι περιρρεόμενα** – ἡ μέν σεβασμία εἰκόν τοῦ Ὁσίου Πατρός ἡμῶν Χριστοδούλου, ἐάρατο ἐκ τοῦ ἀριστεροῦ ὀφθαλμοῦ αὐτοῦ ἰδρως θρομβοειδῆς ἐξερχόμενος, ἐκ δέ τῆς σεβάσμιας εἰκόνης τοῦ Θεολόγου, ἐκ τῆς φαλάκρας τοῦ τίμιου προσώπου αὐτοῦ, τῶν ὁποίων καί ἀπεμαξάμεθα βάμβακι ἰδίαις χερσίν ἡμῶν. Ὅθεν καί εἰς ἔνδειξιν καί βεβαίωσιν τῆς μετέπειτα κατεστρώθη ἐν τῷ ἰδίῳ μηνί τοῦ Μαΐου. Εἶδε τίς καί ἐξήγησιν τοῦ ἰδρωτος ζητήση, γινωσκέτω, ὅτι οὐδέν ἕτερον σημαίνει, εἴμη ὅτι εὖρον οἱ Ἅγιοι ἀντίστασιν εἰς τήν πρός Κύριον ὑπέρ ἡμῶν πρεσβείαν των. Ἐλπίζομεν ὁμως εἰσακουσθῆναι, ὡς ὁ μέν ἐπιστήθιος ὤν φίλος καί ἡγαπημένος, ὁ δέ θεράπων πιστός καί πληρωτής τῶν Θείων αὐτοῦ ἐντολῶν ὤν ταῖς πρεσβείαις, Κύριε, περίσωζε ἡμᾶς ἐκ παντοίων κινδύνων καί περιστάσεων. f Ὁ Ἀλεξανδρείας Θεόφιλος».

Οἱ ἐνέργειες τοῦ Πατριάρχου Θεοφίλου γιά τόν ἀπελευθερωτικό ἀγῶνα ἦταν πολλές καί ποικίλες. Ἀρχισε νά ἀλληλογραφεῖ μέ ἐπισήμους καί μή,

κληρικούς καί λαϊκούς κηρύττων τό κήρυγμα τῆς ἐλευθερίας καί ζητῶν συγχρόνως τήν οἰκονομική ἐνίσχυση τοῦ ἀγῶνος.

Χαρακτηριστικές, ὡσαύτως, εἶναι καί οἱ νουθεσίες του πρός τούς κατοίκους τῆς νήσου Σύμης, οἱ ὁποῖοι ὅταν ἔμαθαν ὅτι ἡ Πάτμος ἐπαναστάτησε, ἔστειλαν γράμμα στόν Θεόφιλο, μέ εἰδικό ἀπεσταλμένο τόν Νικήτα Χατζηϊωάννου, καί τοῦ ζητοῦσαν νά τούς πληροφορήσει γιά τά γεγονότα πού συνέβησαν, καθώς καί νά τούς συμβουλεύσει τί νά πράξουν. Ἐκεῖνος, χωρίς χρονοτριβή, ἀπαντᾷ, στίς 3 Μαΐου 1821, στούς προεστῶτες τῆς νήσου Σύμης, μέ μία ἐπιστολή, μέ τήν ὁποία προσπαθεῖ νά τούς ἐμψυχώσει, ἀλλά καί νά τούς κάνει κοινωνούς τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνος ὁ ὁποῖος εὐρίσκεται σέ ἐξέλιξη. Τό κείμενο τῆς ἐπιστολῆς αὐτῆς δύναται νά χαρακτηριστεῖ ὡς ἓνα ἀπό τά πιό φλογερά καί ἐπαναστατικά τῆς περιόδου ἐκείνης. Γράφει, λοιπόν, μεταξύ ἄλλων:

«Περί δέ τῶν ὅσων ἀποροῦντες γράφετε, ὡς ἀμέτοχοι τῆς ἀληθείας καί ξένα λογιζόμενοι τά πράγματα, πληροφοροῦμεν ὑμᾶς πατρικῶς, ὅτι ἡ παντοδύναμος δεξιὰ τοῦ Ὑψίστου ἐπεσκέψατο καί ἐποίησεν λύτρωσιν τῷ λαῷ αὐτοῦ, ἐμπνεύσασα γάρ τήν χάριν τοῦ Παναγίου Πνεύματος εἰς τάς ψυχάς τῶν ἀειμνήστων ἡρώων τοῦ γένους, κηρύττει δι' αὐτῶν παντί τῷ χριστιανικῷ πληρώματι, τό ἔφθασε τό τέλος τῶν στεναγμῶν σας διά τάς ἀδικίας, ὕβρεις καί ἄλλα μῦρια δεινά ἐπάσχετε, ἐπεσκέψατο ὑμᾶς ἐξ ὕψους ὁ Σωτήρ ἡμῶν ἐμπνέων ἀμετάτρεπτον ἐνθουσιασμόν τοῦ ἀποστῆσαι τόν σκληρότατον καί ἀνυπόφορον ζυγόν τῶν βαρβάρων καί ἀσεβῶν τυράννων».

Μετά δέ τήν ἐξιστόρηση τῶν γεγονότων, προτρέπει καί ξεσηκώνει τούς Συμιακούς μέ τά ἑξῆς: «... εὐσεβεῖς ἀπόγονοι ἀνδρειοτάτων προγόνων, κάτοικοι τῶν νήσων καί τῆς ξηρᾶς, ὅσοι μένετε ἀκόμη ὑπό τοῦ τυραννικοῦ ζυγοῦ, ἐγερθῆτε, λάβετε τά ὅπλα ὑπέρ τῆς κοινῆς ἐλευθερίας, οἱ ἔχοντες καράβια μικρά ἢ μεγάλα ὀπλίσατε αὐτά καί ἐνωθῆτε μέ τόν ἐλληνικόν στόλον, συγκροτούμενον ἀπό τάς ναυτικές δυνάμεις τῶν Ὑδριωτῶν, Σπετσιοτῶν καί Ψαριανῶν καί ὑποσχόμενοι τήν ἐλευθερίαν ὅλου τοῦ Αἰγαίου πέλαγους. Μή δειλιάσετε, ἀπογόνοι τοῦ Μιλτιάδη καί τοῦ Θεμιστοκλέους, μή φανεῖτε ἀνάξιοι τῆς ἐλευθερίας σας. Ὁ ἀγών ὑπέρ πίστεως καί πατρίδος. Συλλογισθῆτε πόσας τυραννίας ἐδοκιμάζομεν, συλλογισθῆτε πόσα κακά μελετᾷ νά μᾶς κάνει ὁ ἀσεβέστατος τύραννος. **Δέν πρέπει νά λυπηθῆτε οὔτε σώματα, οὔτε χρήματα,** διά νά ἐλευθερωθῆτε ἀπό ὅλα τά φρικώδη δεινά τῆς τυραννίας καί σεῖς καί τά τέκνα σας καί οἱ ἀπόγονοί σας. Τώρα εἶναι καιρός εἰς τόν ὁποῖον ὅστις θέλει σῶσαι τήν ψυχήν αὐτοῦ ἀπολέση αὐτήν. Ἐάν δέ τίς δυνάμενος συναγωνισθῇναι οἰωδήποτε τρόπῳ μείνει ἀδιάφορος, ὁ τοιοῦτος εἶναι ἐθνοκατάρατος ἐνώπιον Θεοῦ καί ἀνθρώπων. Ἀλλά μή γένοιτο οὐδεὶς ἀληθῆς Ἕλλην ὀφθῆναι ποτέ τοιοῦτος. Ἀνδρεΐζεσθε οὖν, ἀδελφοί καί συναγωνίζεσθε ἐξ ὅλης ψυχῆς καί καρδίας, ἵνα καταβάλωμεν τόν ἀσεβῆ τύραννον».

Ἡ φήμη τοῦ Θεοφίλου, ὡς ἐθνικοῦ ἀνδρός, ἔφθασε καί στήν Κρήτη, ἄν κρίνωμε ἀπό ἐπιστολή τοῦ γέροντος ἱερομονάχου Ἰωαννικίου, ἱερέων καί λαϊκῶν τῆς συνοδείας του ἀπό τά Σφακιά, οἱ ὁποῖοι ἀπευθυνόμενοι πρός τόν Θεόφιλο, διεκτραγωδοῦν μέ μελανά χρώματα τίς σφαγές, τίς διαρπαγές καί τίς ἀτιμώσεις πού ὑπέστησαν κατά τήν ἔκρηξη τῆς ἐπαναστάσεως, μέ τήν ἀνοχή τῆς ἀρχῆς ἀπό τούς Τούρκους τῆς Κρήτης. Ζητώντας του δέ νά παράσχει τήν ἀπαιτούμενη ἄδεια καί τίς κατάλληλες ὁδηγίες γιά τήν ἀνέγερση τῶν κατεστραμμένων Ἐκκλησιῶν, γράφουν τά ἑξῆς συγκλονιστικά:

«Ἐπειδή, Παναγιώτατε καί Μακαριώτατε Δέσποτα καί τοῦ μακαρίου καί μεγάλου Μάρκου σύνθρονε, μᾶς ἦλθαν τόσα καί τόσα κακά καί δυστυχίαι ἀπό τούς ἀθέους καί ἀπίστους Ἀγαρηνοῦς, τούς ἐχθρούς μας εἰς ὅλον τό γένος μας, εἰς τήν ἀθλίαν Κρήτην ἔγινεν ὅμως πολύ κακόν εἰς τούς Χριστιανοῦς, βάνοντας τό βάρβαρον γένος ἀρχήν ἀπό τούς ἀρχιερεῖς καί ἱερεῖς, μοναχοῦς καί λαϊκοῦς καί ἀφάνισαν καί ἐφόνευσαν ὅλους τούς ἀρχιερεῖς Κρήτης, ἐκτός τοῦ Ρεθύμνης καί Κυδωνιᾶς, τόν μέν Κυδωνιᾶς ἔχουν εἰς τήν πλέον ἐσωτερικήν καί ἀσφαλῆ φυλακήν, τόν δέ Ρεθύμνης εἰς ἕνα καταφρονημένον καί ἄχρηστον ὄσπητιον καί τόσον δυσῶδες ὅπου μόνον δι' αὐτούς ἐχρησίμευε, τούς 5 ἄλλους ἀπό φούρκα σπαθί καί μπάλα τούς ἐτελείωσαν. Ἦγουμένους τῶν ἱερῶν μοναστηρίων, ἱερεῖς καί μοναχοῦς καί καθ' ἑξῆς ὅσους ἤϋραν ἄλλους ἐδιχοτόμησαν, ἄλλους ἀπό δυσβάτους καί ἐγκρεμνώδους τόπους κατακρίμνησαν, τάς ὠραίας γυναῖκας ἐκράτιξαν διά κακὴν τῶν ἐπιθυμίαν, τά ἀπό μασθοῦς βρέφη ἐδιχοτόμουν, **τά ἀπό ἑξή καί ἐπτὰ χρόνων παιδιὰ τά ἐτούρκιζαν οἱ ἐπάρατοι ἐχθροί, φωτιά εἰς τάς ἐκκλησίας καί εἰς τάς ἱεράς καί σεβασμίας εἰκόνας** ἔσχιζαν καί μετὰ θαυμαστά τέμπλα τῶν ἐκκλησιῶν πυρί κατέκαυσαν καί ἐκ θεμελίων τάς ἀγίας τραπέζας καί μέ τούς ἐνθρονισμούς των ἐξεθεμελίωσαν καί ἔρριπτον τά ἤδη τῶν ἐνθρονιασμῶν καί τά μαρτυρικά ἅγια λείψανα ἔρριπταν εἰς ἄτιμους καί βορβορώδεις τόπους καί ἄλλα τινά ἀνόσια ἔπραττον οἱ ἀνοσιουργοί βάρβαροι. Λοιπόν καί εἰς τήν πατρίδα μας Σφακιά τά ἴδια ἔπραξαν εἰς τάς ἐκκλησίας, ἔκαυσαν τάς ἐκκλησίας καί τά ἔσω καί ἔξω τῶν ἐκκλησιῶν καί μονηδρίων ὅπου εὐρίσκοντο εἰς τό καστέλι μας· καί τώρα ἀρχιερεὺς εἰς τήν ἀθλίαν Κρήτην δέν εἶναι οὐδέ εὐρίσκεται εἰς τό νά ἐνθρονιάσῃ ἱεράς τραπέζας τῶν ἐκκλησιῶν καί νά ἀναστυλῶσῃ, ἢ κἄν ἄδειαν νά δώσῃ νά ἀναστυλωθοῦν κατά τόν τύπον τῆς ἐκκλησίας μας».

Καί συνεχίζουν γράφοντας: «Λοιπόν προσπίπτωμεν εἰς τοὺς μακαρίους σου πόδας, Παναγιώτατε Δέσποτα, νά κάμης νά μᾶς δώσης τήν ἄδειαν καί ἐρμηνείαν νά τάς ἀναστυλώσωμεν νά ἀγιασθοῦν καί νά λειτουργοῦνται ὡσάν καί πρίν, διατί δέν εἴχομεν ποῦ ἄλλοῦ προστρέξῃ μόνον εἰς τήν μακαριότητά της νά κάμει ἔλεος εἰς ἡμᾶς νά μᾶς στείλει δηλοτικόν ἐρμηνευτικόν καί εὐχετικόν της γράμμα πρὸς ἀνάκτησιν καί ἀναστήλωσιν τῶν θυσιαστηρίων».

Ἡ ἐπιστολή αὕτη εἶναι πολύ ἐνδιαφέρουσα, διότι, σὺν τοῖς ἄλλοις ἀναφέρεται καί σέ ἱστορικά γεγονότα, σημαντικά τῆς περιόδου ἐκείνης, ὅπως ἦταν ἡ σφαγή ἢ ἡ φυλάκιση τῶν Ἀρχιερέων τῆς Κρήτης, μέ ἀποτέλεσμα οἱ Κρῆτες νά στεροῦνται τήν ἐποχή ἐκείνη τοπικῶν ἐκκλησιαστικῶν ἡγετῶν, πού θά τοὺς καθοδηγοῦσαν γι' αὐτό ἀκριβῶς καί ἀπευθύνονται σέ Ἀρχιερεῖς, πού εὐρίσκοντο ἐκτός Κρήτης, γιά νά ζητήσουν βοήθεια. Ἐπίσης ἡ ἐπιστολή αὕτη ἀποτελεῖ μία ἀκόμη μαρτυρία τοῦ ἐκτουρκισμοῦ διὰ τῆς βίας ἑκατοντάδων ἐλληνοπαίδων.

Ὅσον ἀφορᾷ στόν Θεόφιλο, φαίνεται ὅτι δέν περιορίσθηκε μόνο σέ **φλογερές ὁμιλίες στήν Πάτμο**, οὔτε μόνο στό νά ἀλληλογραφεῖ μέ διαφόρους, ἀλλά ἀψηφώντας πολλές φορές τοὺς κινδύνους καί συμμετέχοντας αὐτοπροσώπως, ὅπου ἦταν δυνατόν, σέ πολλές ἀντίξοες περιστάσεις, προσπαθοῦσε νά συμβουλεύει καί νά καθοδηγεῖ τοὺς μαχομένους, ἄλλοτε παρακαλώντας καί ἄλλοτε ἐλέγχοντας αὐτούς.

Ἀργότερα, θά γράψει ὁ ἴδιος πρὸς τόν ἑκτακτον ἐπίτροπον τῶν Ἀνατολικῶν Σποράδων Ἰω. Κωλέττην: «Μετά μεγάλης προθυμίας, διὰ παντός τρόπου καί δι' ὅλων τῶν δυνάμεων μας συνηγωνίσθημεν ἀπ' ἀρχῆς εἰς μέγα κλυδώνιον τῆς Ἑλλάδος, ὅτε μέν παρακαλοῦντες, ὅτε δέ συμβουλεύοντες, ἐνίστε δέ καί ἐλέγχοντες, μετασχόντες μετά τοῦ ἔθνους ὅλων σχεδόν τῶν ταλαιπωριῶν, θαλασσομαχοῦντες καί ὑπερμαχοῦντες καί κινδυνεύοντες».

Τόν Ἰούλιο τοῦ 1821, ὕστερα ἀπό διαφωνία πού ἀνεφύη μεταξύ τῶν πλοιάρχων τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου, στό Γιαλί τῆς Νισύρου, ὡς πρὸς τό ἐάν ἔπρεπε νά ἀντιμετωπίσουν τόν αὐξηθέντα τούρκικο στόλο ἢ νά ἀποπλεύσουν εἰς τὰ ἴδια, τὰ μέν πλοῖα τῶν Ψαρῶν ἀποχώρησαν καί ἔπλευσαν στό νησί τῶν Λειψῶν, τὰ δέ ὑπόλοιπα τῶν ἄλλων ἐτοιμαζόταν γιά ἀναχώρηση. Τότε ἔσπευσε ὁ Θεόφιλος στό νησί τῶν Λειψῶν καί ἔπεισε «διὰ πλείστων λόγων ἄλλα καί δακρύων θερμοτάτων» τοὺς Ψαριανούς νά ἐπιστρέψουν στό Γιαλί τῆς Νισύρου καί νά ἐνωθοῦν μέ τοὺς ἄλλους. Συνέπλευσε δέ κι ἐκεῖνος μαζί τους, ὅπου, ἀφοῦ τοὺς εὐλόγησε, τοὺς προέτρεψε νά χωρήσουν «ὁμοψύχως καί εὐφυχως κατὰ τῶν ἐχθρῶν».

Γιά τό γεγονός αὐτό ὁ Ἱ. Φιλήμων, γράφει: «... τό δέ πνεῦμα τῶν ναυτῶν καί

πλοίαρχων άνεπτέρωσεν έτι μάλλον ή τόσον άπροσδόκητος παρουσία τοϋ πατριάρχου Άλεξανδρείας Θεοφίλου ... Ό σεβάσμιος οϋτος διά τήν ύψηλήν θέσιν καί διά τήν άρετήν καί διά τό βαθύτατον γήρας, έκκλησιαστικός πατήρ, έθεωρήθη θεόπεμπτος έν τοιαύτη ώρα ως τοιούτου δέ τήν χείρα κατησπάσθησαν μεθ' άπάσης τής εύλάβειας καί τήν εύλογίαν έπεκαλέσθησαν όλοι οί ναϋται καί όλοι οί πλοίαρχοι. Διέμεινε δ' έν τῷ στόλῳ ήμέρας τινάς άγιάζων, νουθετῶν καί ένθαρρύνων τούς πάντας».

Σημειώνει δέ ό ίδιος ιστορικός ότι ό Θεόφιλος έλυσε τούς στρατευμένους στόν ιερό άγώνα από τίς διατεταγμένες περιοδικές νηστείες διαρκούντος τοϋ πολέμου. Ήταν μία πράξη πνευματικής συγκαταβάσεως πού δέν άναιροϋσε τά νενομισμένα τής Έκκλησίας, αλλά τήν ύπαγόρευε προσωρινά ή άνάγκη τῶν έκτάκτων περιστάσεων καί ό λόγος τής ύγείας τῶν στρατευμένων.

Κατά τήν διασωθεΐσα μάλιστα παράδοση, όπως τήν αναφέρει ό Π. Κρητικός, ήταν ό ίδιος ό Θεόφιλος, ό όποιος **«μέ ύποτρέμουσαν χείρα έρριψε τήν πρώτη βολήν κατά τής ναυαρχίδος, ής απέκοψεν ή όβίς τόν φέροντα τό σήμα τοϋ Τούρκου ναυάρχου ιστόν, τοϋθ' όπερ έθεωρήθη εύοίωνον γεγονός, έμψυχώσαν έτι περισσότερον τους μαχομένους»**. Έτσι άπεσοβήθη ό μεγάλος κίνδυνος τής καταστροφής τής Σάμου καί τῶν άλλων νησιῶν, άφοϋ αναγκάσθηκε ό τουρκικός στόλος νά άποσυρθεΐ. Στο σκευοφυλάκιο τής Μονής Πάτμου, έπιδεικνύεται άργυρό άγιο ποτήριο μεγάλου μεγέθους, τό όποιο, σύμφωνα μέ τήν παράδοση, παρέλαβε, ό Πατριάρχης μαζί του καί τό έχρησιμοποίησε κατά τήν γενομένην επί τής ναυαρχίδος Θεία Λειτουργία, κοινωνήσας άπ' αυτό τά πληρώματα τοϋ στόλου.

Τόν Δεκέμβριο τοϋ ίδιου έτους ό Θεόφιλος προσκαλεΐται άπό τά τακτικά μέλη τής Έθνικής Βουλής νά συμμετάσχει στήν Έθνοσυνέλευση τής Έπιδαύρου για νά συντελέσει ή Μακαριότης του όπως γράφουν στήν έπιστολή τους, «τά μέγιστα διά τῶν πατρικῶν ύποθηκῶν της καί παραινέσεων». Μάλιστα δέ τοϋ ανακοινώνουν ότι παρεκάλεσαν τόν Λάζαρο Κουντουριώτη νά διευκολύνει τήν διά θαλάσσης άφιξη του άπό τόν άσφαλέστερο καί ταχύτερο δρόμο. Τήν πρόσκληση αύτή ύπογράφουν μεταξύ άλλων ό Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανός, ό Ταλαντίου Νεόφυτος, ό Λιτζᾶς Δοσίθεος, ό Άλέξανδρος Μαυροκορδάτος, ό Πετρομπέης Μαυρομιχάλης καί άλλοι.

Άργότερα, μέσα στό χειμώνα, στίς 13 Ίανουαρίου 1822, **θά ταξιδεύσει στήν Ύδρα**, πληροφορηθεΐς ότι ένεκα φιλονικιῶν μεταξύ τῶν Ύδραιων, ό στόλος τους άπρακτοϋσε, ένῳ ό τουρκικός ήταν έτοιμος νά έπιδράμει κατά τής Πελοποννήσου. Άφιχθείς εκεί μέ κατάλληλες παραινέσεις καί νουθεσίες τούς πείθει νά άποπλεύσουν καί νά ένωθοϋν μέ τούς άλλους νησιῶτες. Στο νησί αυτό θά παραμείνει επί τρίμηνο, όπου θά γνωρισθεΐ μέ τούς άνδρας τοϋ Άγῶνος, οί όποιοι, όπως μᾶς πληροφορεΐ μία έπιστολή τοϋ Άλ. Μαυροκορδάτου (21 Φεβρουάριου), θά

τόν θαυμάσουν καί θά τόν ἐκτιμήσουν. «Ἀφοῦ ἔλαβα τήν τιμήν νά γνωρισθῶ μετά τοῦ Μακαριωτάτου Ἀγίου Ἀλεξανδρείας», γράφει ὁ Μαυροκορδάτος ἀπό τήν Ὑδρα, πρὸς τοὺς Πατμίους προκρίτους, «ἤλπιζα νά καταπείσω τήν Μακαριότητά του νά ἔλθῃ εἰς Κόρινθον, ἀφοῦ ἡ παρουσία τοῦ σεβασμιωτάτου ὑποκειμένου του ἦτο ἀναγκαιοτάτη εἰς τήν Ἐθνικὴν διοίκησιν». Ἀλλὰ ὁ Θεόφιλος δέν ἤθελε νά ἀναμιχθεῖ σέ πολιτικές διαμάχες, ἀφ' ὅτου ἐχρημάτισε μάρτυς διαπληκτισμοῦ **μεταξὺ τοῦ Γέρου τοῦ Μωριά καὶ ἐνός Ἐπισκόπου. Ἀπέρριπτε, ὅπως γράφει ὁ Θ. Μοσχονᾶς, τίς πρόσκαιρες τιμές καὶ ἄφηνε νά τίς νέμονται ὁ Ἐπίσκοπος Βρεσθένης Θεοδώρητος καὶ ὁ Ἐπίσκοπος Ταλαντίου Νεόφυτος.** Στὴν ἐπιστολή του ὁ Μαυροκορδάτος, ἀφοῦ πληροφοροῦσε τοὺς προκρίτους γιὰ τήν προσωρινή ἐθνικὴ διοίκησι, κατέληγε γράφοντας: «Ὁ Μακαριότατος Πατριάρχης θέλει σᾶς ὁδηγήσῃ πὺς πρέπει νά γενῇ τοῦτο καὶ τὰς συμβουλὰς τῆς Μακαριότητός του πρέπει νά ἀκούσητε, ὅχι μόνον περὶ τούτου τοῦ κεφαλαίου, ἀλλὰ καὶ εἰς κάθε ἄλλην ὑπόθεσιν, διότι οὔτε καλύτερον πατέρα, οὔτε ὁδηγὸν σοφώτερον ἤμπορεῖτε νά εὑρητε. Ἔργον, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν χρέος σας εἶναι νά ρυθμίζετε καὶ τὰς ἐσωτερικὰς ὑποθέσεις τῆς πατρίδος σας καὶ νά προετοιμασθῇτε καὶ νά συντελέσητε εἰς τήν διατήρησιν τῆς ποθητῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος, ὡς μέλος ὑγιὲς τῆς κοινῆς πατρίδος καὶ ὡς ἀπόγονοι ἄξιοι τῶν προγόνων μας καὶ ἐπομένως ἄξιοι τῆς ἐλευθερίας». Τὰ λόγια αὐτά, γραμμένα ἀπὸ μία τόσο σημαίνουσα προσωπικότητα τῶν χρόνων ἐκείνων, ἀποδεικνύουν τρανῶς τὴν οὐσιαστικὴ συμβολὴ τοῦ Πατριάρχου Θεοφίλου στὸν ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων γιὰ τὴν ἀνεξαρτησία.

Στὴν Ὑδρα εὐρισκόμενος ὁ Θεόφιλος, **θά φροντίσει καὶ γιὰ τὴν σωτηρίαν τῶν κειμηλίων τῶν Ἱερῶν Μονῶν τοῦ Ἀγίου Ὁρους.** Ὅταν πληροφορήθηκε ὅτι ἡ μάχη τῶν ἐπαναστατῶν καὶ τῶν μοναχῶν τοῦ Ἀγίου Ὁρους κατεπνίγη στό αἶμα, ὅπως τοῦ ἐδήλωσαν οἱ ἰθύνοντες πρόκριτοι τῆς Καγκελλαρίας τῆς Ὑδρας, καὶ ὅτι ἡ Ἱερά Κοινότης τοῦ Ἀγίου Ὁρους ἐναύλωσε τό πλοῖον τοῦ πλοιάρχου Κολοβοῦ πρὸς σωτηρίαν τῶν κειμηλίων, ἔσπευσε νά γράψῃ συστατικὴ ἐπιστολή, μέ τὴν ὁποία ἐφοδιασμένος ὁ μοναχὸς Ἀκάκιος Ἐσφιγμενίτης ταξίδευσε γιὰ νά παραλάβῃ τὰ καίκια πού μετέφεραν τὰ ἱερά κειμήλια καὶ τοὺς πατέρας, οἱ ὁποῖοι, ὅπως γράφει «ἔδειξαν ἀνέκαθεν μεγάλον ζῆλον καὶ σχεδὸν ἐθυσίασαν τὸν ἑαυτὸν τοὺς διὰ τὴν πρόοδον καὶ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ Γένους, καθὼς, παρὰ πάντων μαρτυρεῖται καὶ διὰ τοῦτο κατετρέχθησαν». Παρακαλεῖ δέ «πάσι τοῖς εἰς θάλασσαν προεξάρχουσιν» νά τοὺς παράσχουν κάθε ἐλευθερία, εὐκολία καὶ ἀσφάλεια μέχρι τὴν ἀφίξή τους στὴν Ὑδρα.

Ἡ παρουσία του καὶ οἱ ἐνθαρυντικοὶ του λόγοι στὴν Ὑδρα εἶχαν καὶ ἓνα ἀκόμη ἀποτέλεσμα, τό νά σπεύσουν οἱ πλούσιοι νά ἀνοίξουν τὰ βαλάντιά τους, γιὰ νά τὰ θέσουν στὴν διάθεσιν τοῦ ἀγῶνα. Ὁ Γ. Κηπιάδης ἀναφέρει, ὅτι ὁ Θεόφιλος ἀπῆλθε στὴν Ὑδρα μετὰ τὴν πτώση τῶν Ψαρῶν **«ὅτε ἀρχηγοὶ καὶ ναῦται ἴσταντο ἀπρακτοῦντες μέ χαλαρωμένον τὸν ζῆλον δι' ἑλλειψιν χρημάτων καὶ ἐκφωνήσας λόγον πλήρη φιλοπατρίας μετὰ τὴν ἱεράν λειτουργίαν**

κατόρθωσε νά γείνωσιν εἰσφοραί ἐκ μέρους τῶν εὐγενῶν νησιωτῶν καί νά στηριχθῇ ὁ ἀγών». Ὁ Γ. Σμυρνάκης μεταξύ τῶν ἄλλων νησιῶν πού εἶχε μεταβεῖ ὁ Θεόφιλος «πρός ἐξέγερσιν τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος», ἀναφέρει ἐπίσης τήν Σύρο καί τόν Πόρο.

Ὁ Θεόφιλος εἶχε ἀγαπηθεῖ καί ἀπό τό Ἑλληνικό ναυτικό, τό ὁποῖο ἐπιβαιώνεται ἀπό τό ἐξῆς γεγονός. Ὄταν τό ἴδιο ἔτος περιέπλεε τήν Πάτμο ὁ ἐλληνικός στόλος ὑπό τόν Σαχτούρη κατευθυνόμενος κατά τοῦ ἐχθροῦ, κατά ἐπίμονον παράκληση τῶν ναυτῶν, ὁ Θεόφιλος ἀνέβηκε στή ναυαρχίδα, ὅπου τέλεσε ἀγιασμό καί εὐλόγησε τά πολεμικά σκάφη.

Καί ἐνῶ παρακολουθεῖ τόν ἐλληνικό ἀγώνα καί μέ τό κύρος τοῦ ὑψηλοῦ του ἀξιώματος τόν ἐνισχύει καί ποικιλοτρόπως τόν στηρίζει, στίς 14 Ὀκτωβρίου 1825, ἡ Σύνοδος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, κατόπιν πιέσεως ὡς φαίνεται τοῦ Ἀλῆ Πασά τῆς Αἰγύπτου καί τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως, τόν κηρύσσει ἔκπτωτον τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ Θρόνου, λόγω τῆς ἐπταετοῦς ἀπουσίας του ἀπ' αὐτόν. Παρά ταῦτα ἂν καί πικραμένος, συνεχίζει τόν ἀγώνα του, γιά νά ἀπολαύσει ἡ πατρίδα του τήν πολυπόθητη ἐλευθερία.

Στίς 24 Ἰανουαρίου 1833 σέ ἡλικία ἐβδομήντα ἐτῶν, ἐγκαταλείπει τόν πρόσκαιρο τοῦτο κόσμον καί **ἐπορεύθη εἰς τάς οὐρανίους μονάς** διὰ νά λάβῃ τόν στέφανον τῆς δικαιοσύνης ἀπό τόν ἀγωνοθέτη Χριστό, ἡσυχος ὅτι ἐκπλήρωσε στό ἀκέραιο τό καθῆκον του ἀπέναντι στήν Ἐκκλησία καί τό Γένος.

Ἀλλά καί εὐθαλεῖς βλαστοί τῆς Πάτμου ἦσαν ὁ Πρωτεργάτης τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας Ἐμμανουήλ Ξάνθος πού γεννήθηκε στήν Πάτμο καί σπούδασε στήν ἀκμάζουσα τότε Πατμιάδα Σχολή. Εἰκοσαετής μετέβη στήν Τεργέστη, ὅπου ἐργάσθηκε σέ μεγάλο ἐμπορικό οἶκο καί τό 1810 ἔγινε στήν Ὁδησσό, γραμματεὺς τοῦ μεγαλεμπόρου Βασιλείου Ξένου. Ἐκεῖ συνεδέθη μέ τούς ἐξ Ἠπείρου Νικόλαο Σκουφᾶ καί Ἀθανάσιο Τσακάλωφ, στοὺς ὁποίους πρότεινε τήν ἵδρυση τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, τήν ὁποία καί συνέστησαν τό 1814, ἀποφασίζοντας «νά εἰσάξωσιν εἰς αὐτήν ὅλους τούς ἐκλεκτοὺς καί ἀνδρείους τῶν ὁμογενῶν διὰ νά ἐνεργήσωσι μόνοι των ὅ,τι ματαίως καί πρό πολλοῦ χρόνου ἤλπιζον ἀπό τήν φιλάνθρωπίαν τῶν χριστιανῶν βασιλέων». **Μετά τήν ἵδρυση τῆς ἐταιρείας ἐπανῆλθε στήν Κωνσταντινούπολη, ὅπου ἦταν ἡ οἰκογένειά του καί παρέμεινε ἐκεῖ μέχρι τό τέλος τοῦ 1818 ἐργαζόμενος γιά τούς σκοπούς τῆς ἐταιρείας.** «Ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει οἰκία τοῦ ἦτο τό γενικόν ἐντευκτήριον πάντων τῶν μεμνημένων εἰς τά τῆς ἐταιρείας ταύτης καί τό κέντρον πασῶν τῶν ἐνεργειῶν τῆς Διοικήσεως ταύτης». Ἀνέλαβε πολλές καί σημαντικές ἀποστολὰς καί ἔκανε πλεῖστα ὅσα ταξίδια γιά τήν προετοιμασία τῆς ἐπαναστάσεως.

Ὁ Μ. Μαλανδράκης γράφει μεταξύ ἄλλων γι' αὐτόν: «Ὁ Ξάνθος ἦτο ἐκ τῶν

θερμουργοτάτων καί δραστηριωτάτων αποστόλων τῆς ἐταιρείας τῶν Φιλικῶν, ἐργασθεῖς ἀκαταπονήτως ἐπὶ ἑπταετίαν ὅλην πρὸς διάδοσιν τῶν ἀρχῶν αὐτῆς, δι' ὃ παρῆιδε καί τὰ ἴδια συμφέροντα καί τὴν εὐπάθειαν τὴν οἰκογενειακὴν καί αὐτοῦς ἔτι τοὺς συγγενικοὺς δεσμούς. Πλήν τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς ἐπιτεύξεως τῶν σκοπῶν τῆς ἐταιρείας ταύτης ζήλου διεκρίνετο καί ἐπὶ βαθεῖα συνέσει καί ἐπιτηδειότητι, μεθ' ἧς προέβαινεν εἰς τὰς διὰ τὴν εὐόδωσιν τῶν σκοπῶν τῆς ἐταιρείας ἐνέργειας αὐτοῦ. Τούτου ἔνεκα προσεῖλκυσε ἀπ' ἀρχῆς τὴν ἐκτίμησιν, ἀλλὰ καί τὴν ἀγάπην τῶν συναδέλφων αὐτοῦ καί τῶν ἀδελφῶν Ὑψηλάντων μετὰ ταῦτα, οἵτινες διέκειντο οἰκειότατα πρὸς αὐτόν. Ἀλλὰ δὲν ἦτο μόνον ὁ δραστηριότατος καί ἐπιτηδειότατος ἐκτελεστής τῶν ἀπὸ κοινοῦ λαμβανομένων ἀποφάσεων τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἐταιρείας ὁ Ξάνθος, ἦτο καί ὁ πολύτιμος σύμβουλος, οὐ ἡ γνώμη ἐβάρυνεν εἰς τὰς συσκέψεις τῶν ἀρχηγῶν καί ἐξ ἰδίας πρωτοβουλίας προέβαινεν εἰς σπουδαιοτάτας ὑπὲρ τῶν τῆς ἐταιρείας καθόλου ἐνέργειας». Αὐτός πρότεινε τὸν Καποδίστρια ὡς ἀρχηγό τῆς ἐταιρείας, καί ὅπως γράφει ὁ ἱστορικός τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως Ἰω. Φιλήμων «εἶδεν ἀπὸ τοῦ 1820, ὡς ἔργον πρῶτιστης ἀνάγκης ἐκείνο τό ὁποῖον ἡ Ἑλλάς συνηγμένη εἰς Ἐθνικὴν Συνέλευσιν κατὰ τὴν Τροιζήνα ἐπὶ τοῦ 1827, ἐννόησε καί ἐπέτυχε τότε ἐπὶ τῆς κεφαλῆς της, τὸν κόμητα Ἰωάννην Καποδίστριαν», μὴ ἀποδεχθέντος δ' αὐτοῦ τὴν ἀρχηγίαν ἔσχε τὴν πρωτοβουλίαν τῆς προσκλήσεως τοῦ Ἀλέξανδρου Ὑψηλάντου, ὅστις ἀναλαβὼν τὴν ἀρχηγίαν διὰ τῶν καταλλήλων παρ' αὐτῷ ἐνεργειῶν τοῦ Ξάνθου ἦτο «ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἡ ἠθικὴ δύναμις ἡ ζωογονοῦσα τό Ἑλληνικόν ἅπαν πρὸς τὴν βλάστησιν τῆς ἐπαναστάσεως», ὅπως γράφει ὁ ἴδιος ἱστορικός, πρότεινε δ' ἐπίσης τὸν Δημήτριον Ὑψηλάντην ὡς ἀντιπρόσωπο τοῦ Ἀλέξανδρου στὴν Ἑλλάδα καί ἦλθε σέ διαπραγματεύσεις μετὰ τοῦ Σέρβου Ζίφκοβιτς περὶ συμμαχίας μετὰ τῆς Σερβίας. Οἱ πρὸς τὴν πατρίδα μεγάλες ὑπηρεσίες τοῦ Ἐμμανουὴλ Ξάνθου δὲν ἐκτιμήθηκαν δεόντως ἀπὸ τὴν ἐλληνικὴ πολιτεία, σχεδὸν ἔζησε καί ἀπέθανε μέ πολλές στερήσεις, ὅπως ὅλοι σχεδὸν οἱ συνεργάτες του Φιλικοί.

Ὁ ἐκ τῶν μεγάλων ἀποστόλων τῆς ἱσπράβνικος Δημήτριος Θέμελης, ἀπόφοιτος κι αὐτός τῆς Πατριάδος Σχολῆς, ἔγινε Δήμαρχος Πάτμου κατὰ τό 1812-1813 καί μυήθηκε στὰ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας ἀπὸ τόν

Ἀρχιμανδρίτη Γρηγόριο Δικαίο τό 1818 στό Γαλάζιον τῆς Βλαχίας, ὅπου ἦταν ἐμπορευόμενος. Στίς ἀρχές τοῦ 1821 ἀπεστάλη ἀπὸ τόν Ὑψηλάντη στὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου ὡς Γενικός Ἐπίτροπος, πρὸς διοργάνωσιν τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος, ἀφοῦ ἔλαβε ἀπ' αὐτόν τίς κατάλληλες προφορικές καί γραπτές ὁδηγίες. Ταξίδευσε στὴν Κωνσταντινούπολη, ὅπου ἔλαβε ἀπὸ τόν Οἰκουμενικὸ Πατριάρχη Γρηγόριο τόν Ε' συστατικὴς ἐπιστολὴς πρὸς τοὺς Μητροπολίτας, Ἀρχιεπίσκοπους, Ἐπισκόπους καί προεστώτας τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου, ὅπου ἔγραφε μεταξύ ἄλλων, «νά δεξιωθῶσιν αὐτόν καί περιποιηθῶσιν ἀναλόγως ὡς ὄντα χαρκτήρας τιμίου, ἀξιόπιστου καί ἄξιου ὑποδοχῆς καί περιποιήσεως συντελοῦντες κατὰ τό ἐνόν εἰς

τήν διευθέτησιν τῶν ὑποθέσεων του». Ἀφοῦ δέ περιόδευσε ὅλα τὰ νησιά καί ὀργάνωσε τίς τοπικές ἐφορίες, ἦλθε στήν ἐν Ἀργεῖ Ἐθνική Συνέλευση καί τό 1825 ἔγινε Γενικός Διευθυντής «ὅλων τῶν πολιτικῶν καί στρατιωτικῶν ὑποθέσεων ἅπασης τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος». Θανατώθηκε τόν ἐπόμενο χρόνο, κατά τήν πολιορκία τῆς πόλεως τοῦ Μεσολογγίου.

Ἐπίσης καί οἱ μετὰσχοντες στήν Ἐπανάσταση Μιχαήλ Πάγκαλος, Ἐμμανουήλ καί Θεόδωρος Ξένοι, καί ἀδελφοί Γεώργιος καί Ἐμμανουήλ Καλοῖ. Ὑπάρχει ὅμως καί ἕνας σημαντικός ἀριθμός γνωστῶν καί ἀγνώστων ἀκόμη Πατμίων, πού συνέβαλον, κατά δύναμιν, ἀφ' ἑνός στήν συγκρότηση τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας καί ἀφ' ἑτέρου στήν ἐπιτυχία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως. Ὁ Ἰω. Φιλήμων, στόν κατάλογο τῶν μελῶν τῆς Ἐταιρείας τῶν Φιλικῶν, ἀναφέρει πολλούς Πατμίους Φιλικούς.

Στήν Χώρα τῆς Πάτμου εὐρίσκεται ὁ κοινοτικός Ναός τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων τῆς Ἀδελφωσύνης, ὅπου ὑπάρχει ἡ παράδοση, ὅτι ἦταν συνήθης τόπος ὀρκωμοσίας τῶν Φιλικῶν, γι' αὐτό καί ὀνομαζόταν τῆς «Ἀδελφωσύνης». Ὁ Γέρ. Σμυρνάκης ἀναφέρει, ὅσον ἀφορᾷ στήν ἐξήγηση τοῦ ὀνόματος τῆς Ἀδελφωσύνης, ὅτι προέρχεται ἐκ τοῦ Ἀδελφοποίητος (φιλικοῦ βαθμοῦ), λόγω τοῦ ὅτι ἐκεῖ ὤμοσαν ὄρκον οἱ Φιλικοί. Ὑπάρχει δέ στή Μονή καί ἡ εἰκόνα «τοῦ Ἐρχομένου», ἔργο τοῦ El Greco, στήν ὁποία, ὅπως λέγεται, ὀρκίζονταν οἱ Φιλικοί.

Ἡ Πάτμος, ὅπως καί τὰ ἄλλα ἐξεγερθέντα νησιά τό 1821, ὑπήχθησαν στήν «Προσωρινήν Διοίκησιν τῆς Ἑλλάδος». Κατά τό πρῶτον στάδιον τῆς διοικήσεώς των συνεστήθησαν οἱ λεγόμενες ἐφορεῖες πρός διοργάνωση τῶν νησιῶν. Ἔτσι τό Κοινόν τῆς Πάτμου συνῆλθε καί ἐξέλεξε τότε ὡς ἐφόρους τοὺς προεστούς τῆς Πολιτικῆς Διοικήσεως ἕξ «ἐκ τῶν ἐγκριτοτέρων καί φρονιμότερων οἰκοκυρῶν τῆς νήσου», τοὺς Μανοῦσον Φωτόλην, Γεώργιον Φούντην, Νικόλαον Ξένον, Δημήτριον Θωμαΐδην, Μιχαήλ Γαλάνην καί Νικόλαον Λεονάρδον, οἱ ὅποιοι σέ εἰδική ἱεροτελεστία ὀρκίσθηκαν γιά τήν πιστή ἐκτέλεση τῶν καθηκόντων τους. Αὐτοί ἀνέλαβαν τήν διαχείριση τῶν κοινοτικῶν ὑποθέσεων καί εἰσέπρατταν τοὺς φόρους, πού ἦταν οἱ Τακτικοί: α) ἡ δεκάτη τῶν γεωργικῶν προϊόντων, β) ὁ φόρος τῶν αἰγοπροβάτων, γ) οἱ τελωνειακοί φόροι, δ) τὰ ἐκ διαβατηρίων δικαιώματα καί ε) τὰ ἐκ ναυτιλιακῶν ἐγγράφων δικαιώματα, ἀλλά καί οἱ Ἑκτακτοί: α) τό ψυχοδόσιμο γιά τόν Ἑλληνικόν Στόλον, β) ὁ φόρος ἐπὶ τῶν ἐνοικίων ἀκινήτων καί γ) οἱ ὑπέρ τοῦ στόλου εἰσφορές.

Ἀργότερα, ἡ Πάτμος θά γίνει ἔδρα Ἐπάρχου καί θά ἔχει ὑπό τήν δικαιοδοσίαν της καί τὰ νησιά Λέρο, Κάλυμνο καί Ἰκαρία. Ἐπαρχοὶ διορίσθηκαν ὁ Μιχαήλ Παρίσης (Ἰούνιος 1823 – Ἰούνιος 1824) καί ὁ Δημήτριος Ἀρβανιτόπουλος (Δεκέμβριος 1824 – Αὐγούστος 1825). Τό 1827 διορίζεται «πολιτάρχης» τῆς ἐπαρχίας Πάτμου ὁ Βασίλειος Καραβίας καί ἐν συνέχειᾳ μέχρι τό 1830 «προσωρινός διοικητής» τῆς ἐπαρχίας ὁ Πάνος Μοναστηριώτης. Ἀπό τό 1828 βέβαια ἡ Πάτμος εἶχε ὑπαχθεῖ ὑπό τόν ἕκτακτον ἐπίτροπον τῶν Ἀνατολικῶν Σποράδων Ἰωάννην Κωλέττην, πού εἶχε

τήν ἔδρα του στή Σάμο καί ὁ ὁποῖος τόν Αὐγούστο τοῦ 1828 μετέβη στήν Πάτμο γιά νά προεδρεύσει ἐκλογικῆς συνελεύσεως δημογερόντων στόν Ναό τῆς Μεγάλης Παναγίας, παρουσία τοῦ Πατριάρχου Θεοφίλου καί τοῦ Ἱεροῦ κλήρου. Παράλληλα, κατά τό διάστημα τῆς ἐλευθερίας, ἐξελέγησαν καί πληρεξούσιοι ἢ παραστᾶται τῆς νήσου στίς Ἐθνικές Συνελεύσεις οἱ: α) Ἑμμανουήλ Ξένος στή Β' στό Ἄστρος Ἐθνοσυνέλευση, μετά δέ τήν ἀποχώρησή του λόγω πολλαπλῶν ἀσχολιῶν, ὁ Δημήτριος Θέμελης, β) Δημήτριος Ἀλεξάνδρου γιά τήν στήν Τροιζήνα καί Αἶγινα Γ' Ἐθνοσυνέλευση, γ) Ἰωάννης Καρπαθάκης καί Ποθητός Νικολαΐδης γιά τήν στό Ἄργος Δ' Ἐθνοσυνέλευση.

Ὅταν κηρύχθηκε ὁ ἀπελευθερωτικός ἀγώνας, ἄρχισε μέ κάθε τρόπο καί ἡ ἐνεργός συμμετοχή τῶν Πατμίων σ' αὐτόν. Πατμιακά πλοῖα ἄρχισαν, πρός ἐνίσχυσιν τῶν ἐλληνικῶν ναυτικῶν δυνάμεων, νά μετέχουν ἐναντίον τουρκικῶν καταδρομῶν.

Αὐτά ἦταν α) «Θεο ἡ μαρτιγὰνα λόγος» τοῦ Γεωργίου Καλλιγᾶ (27.4.1821), β) τό πριγαντῖνον «Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος» τοῦ Γεωργίου Ρεβύθη (27.4.1821), γ) ἡ σακολέβα «Αἰκατερίνη» τοῦ Νικ. Μπουρνῆ (20.5.1821), δ) τό πριγαντῖνον «Ἀλκιβιάδης» τοῦ Γεωργίου Παγκώστα (14.6.1821), ε) τό πριγαντῖνον «Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος» τοῦ Εὐαγγέλου Λαδικοῦ (3.7.1821), στ) πλοῖον τοῦ Ἰωάννου Καλαϊτζῆ καί ζ) πλοῖον τοῦ Βασιλείου Καλαϊτζῆ. Οἱ πλοίαρχοι τῶν πλοίων αὐτῶν ὑπέγραψαν εἰδικό ὑποσχετήριο πού ἀφοροῦσε στήν πιστή ἐκτέλεση τῶν καθηκόντων τους.

Ὁ Γεράσιμος Σμυρνάκης στό ἀνέκδοτο περί Πάτμου χειρόγραφό του, περιγράφοντας τίς πολεμικές θαλάσσιες ἐπιχειρήσεις πού διεξήχθησαν γύρω ἀπό τό νησί τῆς Πάτμου τό ἔτος 1824, σημειώνει:

«Τῇ 5ῃ Αὐγούστου περί τόν ἐπτάστυλον πορθμόν τῆς Σάμου, ὁ μέν Κωνσταντῖνος Κανάρης ἐπυρπόλει μίαν τουρκικήν φρεγάτταν ἐκ χιλίων πεντακοσίων ἀνδρῶν πληρώματος, ἐξ ὧν οὐδεὶς διεσώθη, πάντων καταβροχθισθέντων ὑπό τοῦ ἀχανοῦς πόντου, ὁ δέ Γεώργιος Βατικιώτης, τήν αὐτήν ἡμέραν, κατέκαιεν ἕνα Πάρωνα ἐκ Τύνιδος καί ὁ Σπετσιώτης Λέκκος Ματρόζος ἕνα Δρόμενα Τριπολίτικον, ἐξαναγκάζοντας τόν Ναύαρχον Χοσρέρ, ὅπως καταπλεύσῃ κατησχυμένος εἰς Κῶ, ἀναμένων τόν ὑπό τόν Ἱμπραΐμ Πασᾶν, θετόν υἱόν του Μεχμέτη Ἀλῆ, αἰγυπτιακόν στόλον, ὅστις συνενωθεῖς ἀπετέλεσε δύναμιν πεντακοσίων πολεμικῶν καί φορτηγῶν, μετά πληρώματος ὀγδοηκοντακισχιλίων ἀνδρῶν καί δισχιλίων πεντακοσίων κανονιῶν, ἐνῷ ὁ τῶν Ἑλλήνων, ὅστις ἐναυλώθη ὑπό τόν ὑποναύαρχον Μιαούλην εἰς Πάτμον, τῇ 22ῃ Αὐγούστου καί εἰς τήν ἐγγύς νῆσον Λέρον καί εἰς τὰς νησίδας Λειψῶ, Ἀγαθονήσιον καί Φαρμάκω, συνέκειτο ἐξ ἐβδομήκοντα πλοίων καί πεντακισχιλίων στρατιωτῶν μετά ὀκτακόσιων κανονίων. Οἱ ἀνωτέρω λοιπόν ἀντίπαλοι στόλοι συνεπλάκησαν τῇ 24ῃ Αὐγούστου εἰς τήν μεταξύ Κῶ καί Βουδρουμίου (Ἀλικαρνασσοῦ) θάλασσαν μέχρι βαθείας νυκτός, ἀγωνισθέντες ἄνευ τινός ἀξιοσημειώτου γεγονότος, μετά τέσσαρας δέ ἡμέρας, παρά τόν κόλπον τοῦ

Γέροντος, κατ' Α' τῆς Πάτμου καί πρὸς Ε' τοῦ Βουδρουμίου, συνεκροτήθη δευτέρα ναυμαχία, καθ' ἣν ὁ Παπαντωνῆς καί ὁ Βατικιώτης ἐπυρπόλησαν δύο φρεγάτας μετὰ χιλίων τριακοσίων ναυτῶν καί στρατευτῶν. Τότε οἱ Τοῦρκοι, μὴ δυνηθέντες ἵνα καταστρέψωσιν τὴν Σάμον, καίτοι ἠγωνίσθησαν μέχρι τῆς 4ης Σεπτεμβρίου, ἀνεχώρησαν εἰς Μυτιλήνην, ἐν ἀπέλπιδι καταστάσει καί ὁ μὲν Χοσρέρ εἰς Κωνσταντινούπολην, ὁ δὲ Ἰμβραΐμ ἔπλευσεν εἰς Κρήτην, τῇ 13ῃ Νοεμβρίου μόλις, δοκιμάσας κατὰ τὸν πλοῦν αὐτοῦ πολλὰς προσβολὰς καί πολλὰς συμφορὰς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ὑποστάς. Ἀφηγοῦντο οἱ ἐν Πάτμῳ ἐπιζήσαντες καί εἰς μακρὰν γῆρας ἐληλληκότες, ὅτι ἐθέωντο οὗτοι ἐκ ταύτης τὴν ἀνατίναξιν τῶν πυρπολουμένων τουρκικῶν σκαφῶν καί ἐλληνικῶν πυρπολικῶν».

Μέ τὴν ὑπογραφή τῆς συνθήκης τοῦ Λονδίνου (3 Φεβρουάριου 1830), ἡ Πάτμος θὰ παραχωρηθεῖ καί πάλι στὴν Τουρκία. Οἱ Πάτμιοι ἀπηύθυναν τότε ἑκκλησίαν πρὸς τοὺς Βασιλεῖς τῶν χριστιανικῶν κρατῶν καί ὀδυρόμενοι γιὰ τὸν ἀπρόβλεπτο ἀποκλεισμό τους ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸ Κράτος, ἔγραψαν: «Ἐλεος ἐπὶ λαὸν χριστιανικόν, λαὸν φύσει φιλόνομον, λαὸν ὁ ὁποῖος ὑπέφερε τοῦ ὀλεθριωτέρου πολέμου τὰ δεινὰ διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν του εἰς τὸ διάστημα τῶν δέκα χρόνων». Ὑπενθύμιζαν ἐν συνέχειᾳ καί τὴν ἱερότητα τοῦ ἐδάφους των «Ὅπου ἐπεφάνη κατ' ἀναντίρρητον ἀλήθεια, αὐτός ὁ Θεός, λάλων πρὸς τὸν Εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην, ὅταν αὐτός ἔγραψε τὸ ἱερόν Εὐαγγέλιον καί τὴν Θεῖαν Ἀποκάλυψιν, ὅπου εὐρίσκεται τὸ ἱερό Σπήλαιον εἰς τὸ ὁποῖον ἐκεῖνος κατῴκει καταγράφων τὰς βουλὰς τοῦ Θεοῦ, τὰς ὁποίας σύμπασα βέβαια εὐλαβεῖται σήμερον ἡ Κτίσις». Ὑπενθύμιζαν ἀκόμη καί τὴν προσφορὰν στὰ ἐλληνικὰ γράμματα τῆς Πατριάρχης Σχολῆς, τὴν μετάδοσιν τῶν φώτων «εἰς τὴν Χριστιανικὴν Ἀνατολήν καί εἰς αὐτὴν τὴν ἐστίαν τῶν Μουσῶν, ὁπότεν μετὰ τὴν Ἀλωσιν τοῦ Βυζαντίου ἡ κλασσικὴ τῆς Ἑλλάδος γῆ, ἐσυγκαλύπτετο ἀπὸ τὸν μοχθηρότατον τῆς ἀμάθειας ζόφον».

Παράλληλα, μέ αἵτησίν τους μέσῳ τοῦ Πατμίου Διδασκάλου Κυρίλλου Σγουρομαλλينوῦ, πού βρισκόταν στό Ναύπλιο, θὰ ἐκφράσουν στόν βασιλέα Ὅθωνα τὴν ὀδύνη καί τὴν ἀγανάκτησίν τους γιὰ τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς νήσου, γιὰ νὰ λάβουν ἀργότερα, διὰ τῆς Γραμματείας Ἐξωτερικῶν, τὴν ἀπάντησιν ὅτι «ὁ Βασιλεὺς γνωρίζει τὰς ὑπὲρ τοῦ ἔθνους θυσίας τῶν Πατμίων, ἀλλὰ λόγῳ τῶν ὑπογραφεισῶν συνθηκῶν, δέν δύναται νὰ δώσῃ ἀκρόασιν εἰς ἀνάλογους αἰτήσεις, ἀφορώσας εἰς παραγνώρισιν τῆς κατὰ τὰς συνθήκας ὁροθεσίας».

Ἔτσι ἡ Πάτμος, παρά τίς θυσίες τῶν κατοίκων της, τὰ ἄθλα τῶν γενναίων ναυτῶν της καί τὴν συμβολή της στό ἔπος τῆς ἐθνικῆς ἐπαναστάσεως, καί πάλι παραδόθηκε στὴν Τουρκία, γιὰ νὰ καταληφθεῖ ἐν συνέχειᾳ τὸ 1912, ἀπὸ τοὺς Ἰταλοὺς καί τέλος, στίς 7 Μαρτίου 1948, νὰ ἐνσωματωθεῖ στὴ μητέρα πατρίδα.

Ὁ παλαιογράφος καί ιστοριοδίφης Ἰ. Σακκελίω, γιὰ τὴν συμβολή τῶν Πατμίων Φιλικῶν στόν ἀπελευθερωτικὸ ἀγῶνα ἀναφέρει τὰ ἑξῆς χαρακτηριστικά: «Πρῶτη μὲν πασῶν τῶν κατὰ τὸ Αἰγαῖον νήσων, ἡ Πέτσα, ἡ Πέτσαι, ἀνεπέτασε τὴν σημαίαν

τῆς ἐλευθερίας, περί τὰς ἀρχάς τοῦ Ἀπριλίου, δευτέρα δέ ἡ Πάτμος, προμεμνημένη οὕσα ὑπὸ τοῦ περιπύστου τέκνου αὐτῆς Δημητρίου Θεμέλη, ἐνός τῶν θεμελιωτῶν καί μεγάλων ἀποστόλων τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας (ἥς μέλος πρωτεῦον ἐτύγχανεν ἕτερον οὐχ ἦττον ἀγλαόν τῆς αὐτῆς νήσου τέκνον, Ἑμμανουήλ ὁ Ξάνθος), ὅστις αὐτὴν τὴν ἐνεγκαμένην εἶχεν κέντρον τῶν εἰς τό Αἰγαῖον ἐνεργειῶν αὐτοῦ. Ἀνεπετάσθη τοίνυν ἡ σημαία τῇ 12ῃ Ἀπριλίου, ἡμέρα Τρίτη τῆς Διακαινησίμου, ἐν τῇ πλατεῖα τῆς ἀγίας Θεοκτίστης τῆς Λεσβίας, λιτανευόντων τοῦ ἱεροῦ κλήρου καί τοῦ λαοῦ μετὰ τῶν θείων ἐκτυπωμάτων. Τῆς δέ πανηγύρεως ταύτης προεξῆρχεν ὁ ἀνωτέρω μνημονευθεὶς Μακαριότατος Ἀλεξανδρείας Πατριάρχης Θεόφιλος, ὅστις, μετὰ τό εὐλογῆσαι καί ἀγιᾶσαι τό σύμβολον τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ ἔθνους, ἐξεφώνησε καί λόγον προτρεπτικόν ἐν μέσῳ τοῦ ἔθνουσιωντος καί ἀλαλάζοντος πλήθους. Ἐγὼ δ' οὐ μὴ παρέλθω ἐν σιγῇ, ὅτι καί τοῦτο δὴ τῆς Θείας Προνοίας ἦν οἰκονομία, νῆσος δηλαδή μικρά μὲν καί τό πάλαι ἄσημος, μεγάλη δέ τό ὄνομα καί μέχρι περάτων τῆς οἰκουμένης ἐξακουστός ἀπὸ τῆς σωτηρίου ἐποχῆς γενομένη, διὰ τὴν ἐξορίαν τοῦ συγγενοῦς καί κατ' ἐξαίρετον ἡγαπημένου τῷ Χριστῷ μαθητοῦ, ἔμελλεν ἀναδειχθῆναι σωτεῖρα μὲν καί ταμειοῦχος τοῦ μικροῦ δεῖν ἀπολομένου ἑλληνισμοῦ, διὰ τῆς περικλυτῆς Πατριάδος σχολῆς, τῆς καί πασῶν τῶν τοῦ ἔθνους σχολῶν ἀρχαιότατης, (ἀνάγεται γάρ ἡ ἀρχὴ αὐτῆς εἰς τὰ τέλη τῆς ι' ἑκατονταετηρίδος, ὡς ἀλλαχοῦ πλατυτέραν ἀφηγούμεθα), προάγγελος δέ καί ἀλείπτρια τῆς πολιτικῆς ἡμῶν παλιγγενεσίας, τοῦ τῶν Ξάνθων καί Θεμέλων αὐτῆς, ναί μὴν καί διὰ τῶν ἀπανταχοῦ τῆς ἑλληνικῆς γῆς διασπαρέντων ἀπειροπληθῶν τροφίμων αὐτῆς, οἵτινες τό τῆς παιδείας φῶς ἐξ αὐτῆς μεταλαμπαδεύσαντες ἐνεσάρκωσαν, οὕτως εἰπεῖν, τὴν ἰδέαν τοῦ μετ' ὀλίγον ἀρξαμένου μεγάλου δράματος. Οὕτως ἄρα, ἐκ τοῦ τόπου ὅθεν ἀπὸ στόματός του τῆς βροντῆς υἱοῦ καί ὑψιπέτου αὐτοῦ τῆς Θεολογίας ἐξηστραφέν εἰς τόν κόσμον ἢ περί τῆς προανάρχου γεννήσεως τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ καί Σωτῆρος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ὑψηλὴ διδασκαλία, ἐκεῖθεν ἐκλάμψαι ἔμελλε καί τό σωτήριον κήρυγμα τῆς διανοητικῆς καί πολιτικῆς ἀναγεννήσεως τῶν τοῦ Χριστοῦ πενήτων τοῦ ἐκλεκτοῦ αὐτοῦ ἔθνους!».